ARCHEOLOGINIAI TYRIMAI VILNIUJE, VOKIEČIŲ G. NR. 20

Antanas KAVALIAUSKAS

Vilniuje, pastato Vokiečių g. Nr. 20 vienoje iš trečio korpuso V sparno patalpų 2002 m. balandžio–gegužės mėn. atlikti archeologiniai tyrimai.

Pastatas Vokiečių g. Nr. 20 priklauso Vilniaus senamiesčio 31 kvartale esančiam evangelikų liuteronų bažnyčios ir pastatų architektūriniam kompleksui, kurį sudaro gotikos, baroko ir istorizmo laikotarpių pastatai. Bažnyčia, pastatai ir tvora juosia 2 uždarus, netaisyklingo plano kiemus, kuriuos įvažiavimas jungia su Vokiečių gatve.

Archeologinių tyrimų metu ištirtas 10,2 m^2 plotas, fiksuotas iki 3,3 m storio supiltinis kultūrinis sluoksnis, kuriame aptikta keramikos šukių, datuotinų XVI–XVIII a.

Archeologinių tyrimų metu sukauptų duomenų neužteko, kad būtų galima nustatyti kultūrinio sluoksnio susiformavimo laikotarpį. Galima daryti tik prielaidą, kad patalpa užpilta XVIII a.

Tyrinėjant buvo atidengtos visos keturių patalpos sienų pamatinės dalys. Š sienos plytų dydžiai artimi gotikos epochos plytų dydžiams. Patalpos V, R ir P sienos priskirtinos baroko epochai, nors patalpos PV kampe pastebėta ir vėlesnės rekonstrukcijos pėdsakų.

ARCHAEOLOGICAL EXPLORATIONS IN VOKIEČIŲ STREET 20, IN VILNIUS

In one of the premises of annex 5 of the third block in building 20 in Vokiečių street in Vilnius, in April – May 2002 the archaeological explorations were carried out. During the exploration the area of 10.2 m^2 was explored where the cultural layer up to 3.3 m thick was detected. In the layer potsherds dated to the 16th–18th centuries were found. The cultural layer in the premises is likely to be formed in the 18th century. During the explorations the foundations of all four walls of the premise were uncovered. The size of bricks of the northern wall was very close to the size of bricks of the Gothic period. The western, eastern and southern walls of the premise can be ascribed to the Baroque period, though in the southwest corner of the premise the relics of the later reconstruction were noticed.

TYRIMAI SEREDŽIAUS SENAMIESTYJE[1]

Linas KVIZIKEVIČIUS

2002 m. LII ekspedicija pagal KVAD apsaugos programą vykdė tyrimus Seredžiaus senamiestyje. Jų metu įvairiose senamiesčio vietose ištirtos 6 bendro 175 m^2 ploto perkasos (5x5; 6x5; 2x10; 30x2; 2x10; 2x10 m dydžių). Tyrimų ir žvalgymų metu surinkti 138 vienetai II–XIX a. radinių.

Seredžius rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą įvardijamas miesteliu 1579 m. Tuo metu miestelyje buvo dvi bažnyčios: katalikų ir

[1] Numizmatinės medžiagos sąrašą žr. L. Kvizikevičiaus str. (p. 311).

stačiatikių. XVI–XVII a. pirmojoje pusėje Seredžius priklausė Sapiegoms, XVII a. antrojoje pusėje – Pacams, XIX a. pradžioje – Tiškevičiams. XVII a. pabaigoje Seredžius buvo viena iš didžiausių privačių valdų Žemaitijoje, XIX a. pradžioje jame buvo 64 namai. 1829 m. pavasarį patvinus Nemunui visas miestelis buvo apsemtas ir sugriautas. Po to miestelio teritorija Nemuno slėnyje buvo apleista.

Seredžiaus senamiestis archeologų tyrinėtas ne kartą. 1985–1989 m. archeologai V. ir S. Urbanavičiai kasinėjo senamiesčio teritorijoje esančius III–XIV a. laikotarpio kapynus (žr. *ATL 1984 ir 1985 metais,* V., 1986, p. 72–73; *ATL 1986 ir 1987 metais*, V., 1988, p. 98–102; *ATL 1988 ir 1989 metais*, V., 1990, p.108–110). 1994–1995 m. archeologas G. Aleliūnas nustatė senamiesčio teritoriją bei tyrė lobio radimvietę (žr. *ATL 1994–1995 metais*, V., 1996, p. 232–233, 356–359). 1997 m. V. Smilgevičius tęsė kasinėjimus lobio radimvietėje. 2000–2001 m. archeologas L. Kvizikevičius senamiestyje tyrė pastato vietoje bei vykdė žvalgymus miestelio Š dalyje – tranšėjų vietose (žr. *ATL 2000 metais*, V., 2001, p. 164–165; *ATL 2001 metais*, V., 2002, p. 287). Tais pačiais 2001 m. archeologas B. Dakanis žvalgė senamiesčio R dalį tarp Dubysos ir IV–XIV a. kapinyno (žr. *ATL 2001 metais*, V., 2002, p. 287). Iš viso iki 2002 m. senamiestyje buvo ištirtas 1028 m^2 bendras plotas bei žvalgytos apie 1433 m^2 ploto tranšėjos žemutinėje miestelio dalyje, nepatenkančioje į saugomo paminklo teritoriją.

2002 m. buvo tiriama tokiose vietose, kurios ankstesnių tyrimų metu nekasinėtos. Perkasa 1 kasta senamiesčio R dalyje, prie Dubysos ir Nemuno santakos esančiose kalvelėse, vadinamose „Polocėliais“. Šioje vietoje XV a. pradžioje stovėjo Dubysos pilis, vėliau buvo dvaro vieta. Perkasa išplanuota R kalvelėje.

Perkasos 2–3 tirtos šalia iki 1829 m. buvusios bažnyčios, į Š nuo jos; 4 – senamiesčio PV dalyje, tarp Pieštvės upelio ir kelio į Nemuną; 5 – P dalyje, tarp buvusios bažnyčios ir Nemuno; 6 – R dalyje tarp buvusios bažnyčios ir „Polocėlių“. Tyrimų metu taip pat buvo atliekami paviršiaus žvalgymai naudojant metalo detektorių.

Perkasoje 1 fiksuotas iki 170 cm storio 5 horizontų kultūrinis sluoksnis. Viršutinį nuo 10 iki 30 cm storio horizontą sudarė pilkos–juodos žemės, nežymiai permaišytos su gelsvu smėliu bei raudonos molio spalvos plytų trupiniais. Pagal buitinės keramikos ir numizmatinius radinius horizontas datuojamas XVIII a. pabaiga – XX a. pradžia

Giliau iki 34 cm storio susiformavęs vientisas pilkos spalvos žemių horizontas su XVII a. antrajai pusei – XVIII a. būdingais archeologiniais radiniais. Po juo fiksuotas iki 100 cm storio smėlio–smulkaus žvyro, permaišyto su medžio anglies degėsiais, horizontas. Sprendžiant iš struktūros ir storio, jis suformuotas mechaniškai, XVII a. pirmojoje pusėje niveliuojant kalvos aikštelę. Šiame horizonte aptikta keletas žmogaus kaulų fragmentų, vinių, 1614 m. moneta – lenkiškas pusantrokas, kaldintas Krokuvos monetų kalykloje.

Nuo 118 ir 166 cm gylio fiksuotas 18–48 cm storio tamsiai pilkos žemės su degto molio ir raudonos–oranžinės spalvos plytų trupiniais ir degėsiais horizontas. Jame aptikta keletas vinių, smulkių gyvulių kaulų. Manome, kad horizontas formavosi XV a. pradžioje po pilies pastatymo. Po šiuo horizontu visoje perkasoje atsidengė smėlio–žvyro horizontas su nežymiais pilkos spalvos žemių intarpais. Jame jokių radinių neaptikta. Pagilinus per

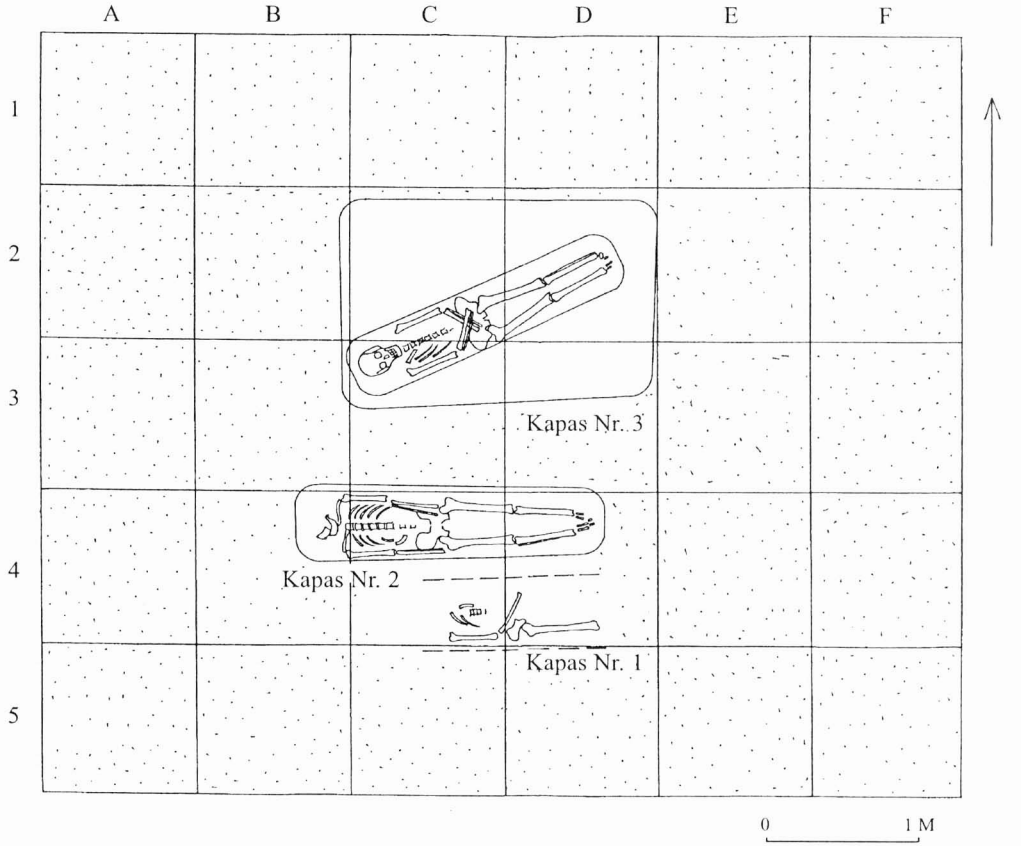

83 pav. Perkasa 2. Kapų planas. *I. Keršulytės pieš.*
Fig. 83. Trench 2. Plan of the graves.

120 cm nustatyta, kad jo struktūra nekinta. Šis horizontas suformuotas mechaniškai, kai buvo pradėta statyti pilis. Nustatyta, kad ji buvo statoma ant 7–8 m aukščio iš smėlio–žvyro supiltų dviejų kalvų.

Perkasoje 2, viršutiniame iki 10 cm storio permaišytame juodžemio horizonte rastos kelios XVII–XVIII a. monetos. Po juo išsiskyrė smėlio horizontas. Jame iki 25 cm gylio nuo žemės paviršiaus aptiktos kelios XVII a. antrosios pusės monetos, giliau aptikti pavieniai žmonių kaulai iš suardytų kapų. Perkasos centrinėje dalyje, 40–50 cm gylyje atidengti apardyti 3 žmonių kapai. Mirusieji palaidoti aukštielninki, galvomis į V. Kape 2, mirusiojo krūtinės srityje, rastas kryželis, pagamintas iš žalvarinės skardos (būdingas XVII a.). Daugiau jokių įkapių ir karsto liekanų kapuose nerasta. Perkasoje rasta plieninių karsto vinių bei įkapių iš suardytų kapų: XVII a. antrosios pusės monetų, XVIII–XIX a. pradžios du katalikiški kryželiai, žalvariniai žvangučiai bei kitokių žalvarinių dirbinių liekanų.

Perkasoje 3 fiksuotas iki 30 cm storio suardytas XVII–XIX a. pradžios kultūrinis sluoksnis, aptiktas vieno XVII a. plokštinio koklio fragmentas, keturios XVII a. antrosios pusės – XVIII a. antrosios pusės monetos, du XVII–XIX a. pradžios švininiai antspaudai (plombos). Nustatyta, kad šalia bažnyčios buvusių senkapių Š riba baigiasi apie 25–28 m atstumu nuo buvusios bažnyčios sienos.

Perkasose 4–6 susiformavusių kultūrinių sluoksnių neaptikta, perkasoje 5 rastas vienas XVII a. plokštinio koklio fragmentas. Nustatyta, kad P senamiesčio dalyje, teritorijoje tarp Nemuno ir bažnyčios, sodybų nebuvo.

Žvalgant paviršių metalo detektoriumi surasta II–XIX a. laikotarpio radinių: XVII–XIX a. monetų, sagų, diržo sagčių, grandelių, antpirštis, keletas XIII–XIV a. kapų inventoriui būdingų radinių – žalvarinių segių fragmentų, žvangučių. Miestelio V dalyje, teritorijoje už Pieštvės, rasta žalvarinė profiliuota segė, būdinga II a. Tai rodo, kad šioje vietoje žmonės pradėjo nuolat gyventi ne nuo IV a., kaip buvo manoma anksčiau, bet apie II a.

Seredžiaus senamiestis yra vertingas ir unikalus Lietuvos archeologinių paminklų kompleksas. Jame saugomi 6 archeologiniai objektai: IV–XIV a. kapinynas, XV a. Vokiečių ordino pilis, XVI–XIX a. pradžios dvaro vieta, XVI–XIX a. pradžios senamiestis, tokio pat laikotarpio bažnyčia, senkapiai. Ateityje būtina atriboti XVI–XIX a. pradžios senkapių teritoriją – nustatyti jų R, V ir P ribas, taip pat atlikti papildomus tyrimus XV a. pilies ir dvaro vietoje.

EXPLORATIONS IN SEREDŽIUS OLD TOWN

In 2002, the LII expedition according to the KVAD Protection Programme carried, out the explorations in the Seredžius old town. During the exploration in different places of the old town 6 trenches were explored (sizes: 5x5; 6x5; 2x10; 30x2; 2x10; 2x10 m). The total area of trenches was 172 m^2. During the explorations and survey 138 finds dated to the 2nd–19th centuries were detected.

The Seredžius old town is a valuable and unique complex of the Lithuanian archaeological sites. It has 6 separate archaeological objects: the Cemetery dated to the 4th–14th centuries, the location of the German Order Castle dated to the 15th century, the location of a Manor dated to the 16th century – the beginning of the 19th century, the Old Town, the Church and the ancient burials dated to the beginning of the 16th century – the beginning of the 19th century. 300 m northwards of the territory of the protected archaeological sites there is a Lithuanian castle site and a settlement dated to the 13th –14th century.

In 2002 the explorations were carried in the locations of the German Order castle and the manor. During the explorations, the northern border of ancient burials was established and the territory of the Old Town was examined. Also all surface of the Old Town was metal–detected.

In the location of the German Order Castle, the cultural layer of 170 cm thick and consisting of 5 horizons was found. It was dated to the 15th century – the beginning of the 19th century. The castle was built on the smooth surface by mounding two hills of sand and grit, both of 7–8 m high. In the territory of the supposed ancient burials, three heavily destroyed burials and numerous single human bones dated to the 17th–18th centuries were found. No cultural layers were found in other places explored. While metal–detecting the surface, local and Prussian coins dated to the 17th–20th centuries, buttons, two buckles and a profiled brooch dated to the 2nd century were found.